

ՀՀ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՎԱՐԿԱՎՈՐՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱԴԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Հանրապետության տնտեսության ազատականացումը, հողի և գյուղատնտեսական արտադրության մյուս միջոցների, արտադրական և սպասարկող ենթակառուցվածքների, գյուղմթերքներ իրացնող և վերամշակող կազմակերպությունների մասնավորեցումը հուսալի նախադրյալներ են ստեղծել գյուղում առկա ներուժի արդյունավետ օգտագործման համար:

Հաշվի առնելով երկրի կենսագործունեության և տնտեսության կայունացման գործում գյուղատնտեսության կարևորությունը, ՀՀ անկախության հռչակումից անմիջապես հետո ընտրվեց հողի և գյուղատնտեսական արտադրության մյուս միջոցների, սպասարկող ենթակառուցվածքների, գյուղմթերքներ իրացնող ու վերամշակող կազմակերպությունների մասնավորեցման քաղաքականություն: Արդյունքում, ներկայումս ագրոպարենային ոլորտում ձևավորվել է շուկայական հարաբերություններով կարգավորվող ազատ տնտեսական համակարգ, որը ներառում է շուրջ 340 հազար գյուղացիական տնտեսություն, գյուղատնտեսությամբ զբաղվող առևտրային կազմակերպություններ, գյուղատնտեսության սպասարկման, գյուղմթերքների իրացման ու վերամշակման բազմաթիվ մասնավոր ընկերություններ:

Գյուղատնտեսության ոլորտում վարկային ներդրումների առանձնահատկությունները պայմանավորված են մի շարք գործոններով, որոնք կարելի է դասակարգել հետևյալ կերպ,

1. Գործոններ, որոնք կապված են գյուղատնտեսության արտադրությունում առկա տնտեսվարող սուբյեկտների՝ գյուղատնտեսական կազմակերպությունների, ֆերմերային տնտեսությունների, գյուղատնտեսական առևտրային կազմակերպությունների կազմակերպման և ֆինանսական գործունեության հետ:
2. ՀՀ գյուղատնտեսությանը բնորոշ հատկանշական առանձնահատկություններով:
3. Երկրի միկրոտնտեսական և մակրոտնտեսական իրավիճակով պայմանավորված գործոններով:

Առաջին գործոնի մեջ ներառվում են՝ գյուղատնտեսական կազմակերպությունների, ֆերմերային տնտեսությունների, գյուղատնտեսական առևտրային կազմակերպությունների իրենց գործունեությանը ոչ համահունչ չափսերը, սովորաբար փոքր, կազմակերպությունների ենթակառուցվածքը, վարկունակության ցածր մակարդակը և առկա գրավի ցածր իրացվելիությունը:

Երկրորդ գործոնի մեջ ներառվում են՝ գյուղատնտեսության բարձր ռիսկային աստիճանը, ինչպես նաև գյուղատնտեսական կազմակերպությունների, ֆերմերային տնտեսությունների, գյուղատնտեսական առևտրային կազմակերպությունների գործունեության ռիսկը:

Երրորդ գործոնի մեջ ներառվում են՝ գյուղատնտեսության ոլորտում նորամուծական ֆինանսական հաստատությունների ստեղծումը, որոնցով պայմանավորված ներկայիս փուլում դրանց պակասն է, որը հանգեցնում է վարկավորման ցածր արդյունավետության, վարկերի անբարենպաստ տոկոսադրույքը և ֆերմերներին ոչ բարենպաստ պայմաններով տրամադրումը: Կարևորվում են նաև աղաճի երևույթները, որոնք ազդում են գյուղատնտեսության վրա, գյուղատնտեսական ռեսուրսների գների և շուկայում ապրանքային գների ոչ համապատասխան աճով:

Գյուղատնտեսական կազմակերպությունների, ֆերմերային տնտեսությունների, գյուղատնտեսական առևտրային կազմակերպությունների զարգացման արդյունքում կարելի է ունենալ արտադրության ծավալների զգալի աճ, սովերային տնտեսության կրճատում, կազմակերպությունների մրցակցության բարձրացում, հայրենական ապրանքների որակի աճ, ներմուծման կրճատում, արտասահմանյան ծավալների աճ, ներքին նյութատեխնիկական ռեսուրսների առավելագույն օգտագործում, մարզերի տնտեսական զարգացում և ապրանքատեսակների դիվերսիֆիկացիա:

ՀՀ կառավարությունը, միջազգային ֆինանսական կառույցների հետ համագործակցությամբ ու աջակցությամբ տնտեսության իրական հատվածի՝ մասնավորապես գյուղատնտեսական կազմակերպությունների վարկավորման նպատակով վերջին տարիներին մեծածավալ ռեսուրսներ է ներդրել: Ֆինանսական համակարգի ակտիվներ/ ՀՆԱ և վարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշները նախորդ 5 (2010-2014թթ.) տարիներին ապահովել են ավելի քան կրկնապատիկ աճ՝ 2015 թվականի վերջի դրությամբ կազմելով համապատասխանաբար 60% և 40%: Միաժամանակ ՀՀ կառավարության և ՀՀ կենտրոնական բանկի համագործակցության արդյունքում՝ վերջին 5 տարիների ընթացքում միջազգային ֆինանսական կառույցներից ներգրավվել և հայկական բանկերի միջոցով տրամադրվել է մոտ 400 մլրդ. դրամի ֆինանսական միջոցներ: Դա կազմել է նույն ժամանակահատվածում բանկերի կողմից տնտեսության վարկավորման մոտ 70%-ը: Վարկային շուկայի մասնակիցների գերակշիռ մասը զարգացել է իր առաջարկի մեջ «գյուղատնտեսական կազմակերպությունների վարկ» բաղադրիչը, իսկ իրականացվող արդյունաբերական քաղաքականության շրջանակներում ՀՀ կառավարության կողմից կիրառվող գործիքակազմը նպաստել և շարունակում է նպաստել տնտեսվարողների մոտ ժամանակավորապես ազատ դրամական միջոցների ձևավորմանը¹:

Վերջին ութ տարիների ընթացքում առևտրային բանկերի և վարկային կազմակերպությունների կողմից գյուղատնտեսությանը տրամադրված վարկերը տարեկան աճել են միջինը 29%-ով, և դա այն դեպքում, երբ տնտեսությանը տրամադրված վարկերի միջին տարեկան աճը կազմել է մոտ 22%: Արդյունքում գյուղատնտեսության ճյուղի ֆինանսական միջնորդության մակարդակն ավելացել է մոտ հինգ անգամ:

Աշխատանքներ են իրականացվել նաև վարկային ռեսուրսների ձեռքբերման ժամկետայնության ու մատչելիության բարձրացման ուղղությամբ, և որոնց համահունչ են ՀՀ կառավարության և կենտրոնական բանկի համատեղ ծրագրի իրականացման շնորհիվ ֆինանսավորվել է շուրջ 74 մլրդ դրամի 83 հազար վարկ, որոնք տրվել են բացառապես դրամով և հասանելի են գյուղացիներին 8%-ով, իսկ 6%-ը սուբսիդավորվել է պետության կողմից: 2015 թվականի վերջի դրությամբ առևտրային բանկերի և վարկային կազմակերպությունների կողմից տրամադրված գյուղատնտեսական վարկերի ծավալը կազմել է 203 մլրդ դրամ, թվով մոտ 170 հազար վարկ, որոնց միջին տոկոսադրույքը կազմել է 15.5%²:

Մակայն վերոնշյալներին համահունչ արդեն գոյություն ունեցող հնարավորությունների ավելացման հետ մեկտեղ ներկայումս կարևորվել են նոր հիմնախնդիրներ, որոնցից կարելի է առանձնացնել հետևյալները.

Առաջինը վերաբերում է չաշխատող վարկերի տեսակարար կշռի աճին: Հաշվի առնելով, որ բանկային համակարգի կապիտալի համարժեքությունը 2015թ. տատանվել է 15%-ի սահմաններում, ակնհայտ է, որ խնդիրը կարգավորվող է և ունի ժամանակավոր բնույթ: Ուստի վարկերի որակի ժամանակավոր վատացումը չի կարող էական ազդեցություն ունենալ ֆինանսական կայունության վրա, քանի դեռ բանկերը ապահովում են կապիտալի բավարար համարժեքություն՝ կլանելու վարկային պորտֆելի գծով հնարավոր կորուստները: Հասկապես գյուղատնտեսության ոլորտում այլ ճյուղերի համեմատությամբ գոյություն ունի ժամկետանց վարկերի տոկոսային զգալի տատանումներ, իսկ ասվածն ավելի հստակ պատկերացնելու համար աղյուսակում ներկայացրել ենք «ԱԿԲԱ-կրեդիտ-ագրիկոլ բանկ» ՓԲԸ-ի վարկային պորտֆելն ըստ ժամկետայնության:

¹ Կայք- www.cba.am, Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսական համակարգը և վերահսկողությունը 2015:

² Վարկավորման արդի զարգացումները և խնդիրները, կայք - <http://www.armworld.am/detail.php?paperid=5264&pageid=160455&lang>

**«ԱԿԲԱ-կրեդիտ-ագրիկոլ բանկ» ՓԲԸ վարկային պորտֆելի
ըստ ժամկետայնության 31.12.2015 դրությամբ¹, հազ. դրամ**

Գյուղատնտեսական վարկեր	Զուտ վարկեր
Ոչ ժամկետանց	63172055
Մինչև 30 օր ժամկետանց	118124
31-90 օր ժամկետանց	1247665
91-180 օր ժամկետանց	210752
181-270 օր ժամկետանց	78988
Ընդամենը գյուղատնտեսական վարկեր	64756584
Սպառողական վարկեր	
Ոչ ժամկետանց	28,831,053
Մինչև 30 օր ժամկետանց	164,698
31-90 օր ժամկետանց	85,214
91-180 օր ժամկետանց	24,108
181-270 օր ժամկետանց	4,787
Ընդամենը սպառողական վարկեր	29,109,860
Վարկային քարտեր	
Ոչ ժամկետանց	12,841,666
Մինչև 30 օր ժամկետանց	127,943
31-90 օր ժամկետանց	34,239
91-180 օր ժամկետանց	20,324
181-270 օր ժամկետանց	1,875
Ընդամենը վարկային քարտեր	13,026,047
Հիփոթեքային վարկեր	
Ոչ ժամկետանց	6,729,729
Մինչև 30 օր ժամկետանց	49,335
31-90 օր ժամկետանց	51,376
91-180 օր ժամկետանց	12,181
181-270 օր ժամկետանց	7,909
Ընդամենը հիփոթեքային վարկեր	6,850,530
Ոսկու գրավադրամաք վարկեր	
Ոչ ժամկետանց	5,358,600
Մինչև 30 օր ժամկետանց	10,315
31-90 օր ժամկետանց	7,240
91-180 օր ժամկետանց	11,523
181-270 օր ժամկետանց	869
Ընդամենը ոսկու գրավադրամաք վարկեր	5,388,547

Աղյուսակի տվյալներից հստակ երևում է, որ թեև գյուղատնտեսության ոլորտն ի համեմատ վարկավորվող այլ ոլորտների ունի վարկավորման ավելի բարձր մակարդակ, բայց և այնպես այստեղ նկատվում է ժամկետանց վարկերի բարձր մակարդակ: Այս երևույթը, թերևս, կարելի է բացատրել գյուղատնտեսությանը բնորոշ առանձնահատկությունների, մասնավորապես կապված ապրանքային շուկայում սպառման և վարկերի ամսական մարումների անհամապատասխանության, անբարենպաստ եղանակային պայմանների կամ անակնկալների հետ, որի արդյունքում գյուղացին շատ հաճախ կանգնում է անելանելի իրավիճակների առաջ և որն էլ իր հերթին հանդիսանում է լուրջ խոչընդոտ թե՛ առևտրային բանկերի, և թե՛ գյուղատնտեսական կազմակերպությունների համար:

Երկրորդը վարկերի դոլարայնացման ներկա մակարդակի հետ կապված հիմնախնդիրն է:

Երևույթը գտնվում է հիմնականում ուղիղ համեմատական կապի մեջ արժույթի շուկայի կայունության հետ: Այս առումով պետք է նշել, որ արժույթի շուկայի կայուն զարգացման ապահովումը, որին միտված են կենտրոնական բանկի գործողությունները, էապես կարող է իր ազդեցությունն ունենալ վարկերի դոլարայնացման մակարդակի նվազման վրա՝ ավելացնելով վստահությունը ՀՀ դրամի հանդեպ միաժամանակ նպաստելով տնտեսության զարգացմանը:

¹ «ԱԿԲԱ-կրեդիտ ագրիկոլ բանկի» տարեկան ֆինանսական հաշվետվությունը, 2015թ.:

Ուսումնասիրելով 22 գյուղատնտեսության ոլորտում վարկավորման առանձնահատկություններն ու խնդիրները գյուղատնտեսական կազմակերպությունների կողմից վարկային ներդրումներն ավելի արդյունավետ կազմակերպելու ուղղությամբ և բարելավման նպատակով ներկայացնում ենք հետևյալ առաջարկությունները՝ կապված գյուղատնտեսական կազմակերպությունների, ֆերմերային տնտեսությունների, գյուղատնտեսական առևտրային կազմակերպությունների զարգացման խթանման համար

1. Հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ գյուղատնտեսական կազմակերպությունների հատվածի զարգացման համար կարևորության նախապայմաններ են բարենպաստ մակրոտնտեսական միջավայրի առկայությունը, վերահսկվող սղաճը, առողջ մրցակցային դաշտի առկայությունը, որոնք բոլորն էլ այս կամ այն չափով պետական համակարգված տնտեսական արդյունք են: Ուստի, պետության առաջնահերթ խնդիրն է ապահովել բարենպաստ իրավաօրենսդրական դաշտը, որը կհանգեցնի ձեռնարկատիրության բնականոն զարգացմանը: Հայաստանի Հանրապետությունում, ցավոք, դեռևս բացակայում է գյուղատնտեսական կազմակերպություններին ուղղակիորեն առնչվող օրենսդրությունը: Չնայած այն հանգամանքին, որ գյուղատնտեսական կազմակերպությունների հիմնական մասը 22 համայնքային բյուջեներում հարկային վճարումները էական ծավալ չունեն՝ մասնավորապես կապված շահութահարկի, եկամտային հարկի, պարտադիր սոցիալական ապահովագրության վճարների և ԱԱՀ-ի գծով արտոնությունների հետ, ինչը դրական ներգործություն է ունենում վերջիններիս ֆինանսական վիճակի վրա, բայց և այնպես, գյուղատնտեսական կազմակերպությունների ոլորտներում գերակա ուղղությունների զարգացման համար անհրաժեշտ է կիրառել հարկային խթաններ նոր կազմակերպությունների ստեղծման, նոր տեխնոլոգիաների ներդրման, առևտրային բանկերի միջոցները կազմակերպությունների ձևավորմանն ուղղելու նպատակով:
2. Հայաստանում ձեռնարկատերերն իրենց գործունեության և նոր կազմակերպությունների ստեղծման ժամանակ բախվում են մի շարք հիմնախնդիրների հետ, որոնցում առաջնային տեղ է զբաղեցնում ֆինանսավորումը: Քանի որ փորձագիտական հետազոտությունները վկայում են այն մասին, որ գյուղատնտեսական կազմակերպություններին՝ վարկային ու ֆինանսական աջակցությունը խիստ սահմանափակ է և անբավարար: Հատկապես ակնհայտ է փոքր և միջին ձեռնարկությունների ֆինանսավորման հարցերում պետական օժանդակության բացակայությունը: Միաժամանակ առկա է գործող ֆինանսավորման աղբյուրների և գյուղատնտեսական կազմակերպությունների սուբյեկտների անհամատեղելիությունը: Ախտերի կառավարման նկատառումներից ելնելով կառավարությունը կարող է աջակցի՝ գյուղատնտեսությանն ազատելով վերջինիս հարկերից և տրամադրելով վարկային երաշխիքներ:
3. Կազմակերպությունների ֆինանսավորման հիմնախնդրի հաղթահարման արդյունավետ և լայն տարածում գտած միջոցներից է վարկային երաշխիքների տրամադրման մեխանիզմը, որը հաջողությամբ կիրառվում է ինչպես զարգացած, այնպես էլ անցումային տնտեսությամբ երկրներում: Միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ վարկային երաշխիքների մեխանիզմը բարելավում, կատարելագործում և դարձնում է ավելի հասանելի ֆինանսական հաստատություններից ֆինանսական միջոցների հասանելիությունը: Այս մեխանիզմը, նվազեցնելով վարկային ռիսկը, տրամադրում է երաշխիքներ ֆերմերների այն խմբին, որոնք չունեն բավարար վարկունակություն^{1,2}:
4. Վարկերի գրավային ապահովման գործում էական ներդրում կլինի հողի շուկայի ձևավորումը, որին կնպաստի նոր մեթոդականության հիման վրա հողային կադաստրի մշակումն ու ընդունումը: Այն էապես կմեղմի հատկապես առկա գրավադրման հիմնախնդիրները: Այսպիսով, հիմք ընդունելով վերոնշյալները, գյուղատնտեսական կազմակերպությունների, ֆերմերային տնտեսությունների, գյուղատնտեսական առևտրային կազմակերպությունների զարգացման արդյունքում կարելի է ունենալ արտադրության ծավալների զգալի աճ, ստվերային տնտեսության կրճատում, կազմակերպությունների մրցակցության բարձրացում, հայրենական ապրանքների որակի աճ, ներմուծման կրճատում, արտասահմանյան ծավալների աճ, ներքին նյութատեխնիկական ռեսուրսների առավելագույն օգտագործում, մարզերի տնտեսական զարգացումը, ապրանքատեսակների դիվերսիֆիկացիան:

¹ Miller, Senior Officer, Agricultural Management, Marketing and Finance Service, Rural Infrastructure and Agro-Industries Division, FAO, Rome, Italy, pg 16 (1-5).

² Investment in Agriculture, Policy brief # 3, Challenges of agricultural financing, Mariana Ruete, September 2015, pg 12 (3).

ՀՀ ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՎԱՐԿԱՎՈՐՄԱՆ ԱՌԱՋԱՅԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ԼԻԼԻԹ ՄԵՍՐՈՊՈՒ ԱՌԱՋԵԼՅԱՆ

Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարանի ասպիրանտ

Համառոտագիր

Հաշվի առնելով երկրի կենսագործունեության և տնտեսության կայունացման գործում գյուղատնտեսության կարևորությունը, անկախության հռչակումից անմիջապես հետո, հանրապետության տնտեսության ազատականացման շրջանակներում ընտրվեց հողի և ամբողջ գյուղատնտեսական արտադրության հետ կապված համալիր մոտեցում՝ սպասարկող ենթակառուցվածքների, գյուղաբերքների իրացնող ու վերամշակող կազմակերպությունների մասնավորեցման քաղաքականություն, ինչը ստեղծեց հուսալի նախադրյալներ գյուղում առկա ներուժի արդյունավետ օգտագործման համար: Բայց և այնպես, շուկայական տնտեսության պայմաններում վարկային ներդրումներ իրականացնելու նկատառումներից ելնելով պետք է հաշվի առնել ՀՀ գյուղատնտեսության ոլորտում վարկավորման առանձնահատկություններն ու խնդիրները:

Բանալի բառեր. գյուղատնտեսության վարկավորում, վարկային ներդրումներ, վարկային երաշխիքներ, վարկերի գրավային ապահովում, գյուղատնտեսական կազմակերպություններ:

ОСОБЕННОСТИ И ПРОБЛЕМЫ КРЕДИТОВАНИЯ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

ЛИЛИТ МЕСРОПОВНА АРАКЕЛЯН

аспирант Национального аграрного университета Армении

Аннотация

Учитывая важность сельского хозяйства в жизнеобеспечении и стабилизации экономики страны, сразу же после провозглашения независимости в рамках либерализации экономики республики была избрана политика приватизации земли и всего комплекса сельскохозяйственного производства: инфраструктуры производства и обслуживания, организаций, реализующих и перерабатывающих сельхозпродукцию, что создало надежные предпосылки для эффективного использования имеющегося в селе потенциала. В то же время, в условиях рыночной экономики, исходя из соображений осуществления эффективных кредитных инвестиций, следует учитывать особенности и проблемы кредитования в сфере сельского хозяйства РА.

Ключевые слова: кредитование сельского хозяйства, кредитные инвестиции, кредитные гарантии, залоговое обеспечение кредитов, сельскохозяйственные организации.

THE PECULIARITIES AND PROBLEMS OF LENDING IN THE AGRICULTURE IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

LILIT MESROP ARAKELYAN

Ph.D. Student, Armenian National Agrarian University

Abstract

Having regard the importance of agriculture in the country's life and economic stability, immediately after the declaration of independence, within the framework of the liberalization of the economy the privatization policy of the whole complex of agricultural production and land, serving infrastructures, sales and processing organizations was introduced, which created solid prerequisite for the efficient usage of available potential of the villages. However, in case of market economy, bearing in mind credit-financed investments, peculiarities and problems of lending in the agricultural sector of the Republic of Armenia should be taken into consideration.

Keywords: Agricultural loans, investment loans, loan guarantees, loan collateral, agricultural organizations.